

Redakcja naukowa

Bogusław Sawicki

Marian Harasimiuk

Publikacja dofinansowana
ze środków Wojewódzkiego
Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
w Lublinie

Dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu
Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Lublinie

RECENZENCI

prof. dr hab. Irena Jędrzejczyk
dr hab. Joanna Hawlena
dr hab. Elżbieta Huk-Wieliczuk
dr hab. Aleksander Panasiuk

REDAKCJA NAUKOWA

prof. dr hab. Bogusław Sawicki
prof. dr hab. Marian Harasimiuk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE I KOREKTA

Jolanta Sierakowska

PROJEKT OKŁADKI, SKŁAD I ŁAMANIE

Wydawnictwo FREL

FOTOGRAFIE NA OKŁADCE

Koniki polskie w ostoi przy stawach Echo (fot. B. Kaproń)

© Copyright by Wydawnictwo FREL, Warszawa 2014

Monografia przygotowana w Katedrze Turystyki i Rekreacji
Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

ISBN 978-83-64691-07-2 – wersja drukowana
ISBN 978-83-64691-08-9 – (e-book) PDF

OBJĘTOŚĆ

18 arkuszy wydawniczych

ZAMÓWIENIA

Wydawnictwo FREL
www.wydawnictwo.frel.pl
e-mail: wydawnictwo@frel.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-----------------	---

Rozdział 1

Rola obszarów chronionych w rozwoju edukacji i turystyki

1.1. Ochrona walorów przyrodniczych a edukacja i rozwój turystyki	13
The Protection of Natural Values and Education – Tourism – Economic Development <i>Adam Madejski, Andrzej Pawłowski</i>	
1.2. Program edukacji ekologicznej w województwie lubelskim	27
Environmental Education Program in the Lublin Region <i>Małgorzata Deneka-Angel, Małgorzata Stanicka</i>	
1.3. Edukacja i rekreacja na obszarach leśnych realizowana przez Nadleśnictwo Lubartów	35
Education and Recreation in Forest Areas Implemented by the Forest District Lubartów <i>Piotr Musiał</i>	
1.4. Edukacja ekologiczna zielonych szkół na obszarach chronionych oraz jej rola w kształtowaniu postaw proekologicznych	51
Environmental Education “Green Schools” Protected Areas and Its Role in Shaping Green Attitudes <i>Ewelina Błaszczak, Anna Dłużewska</i>	
1.5. Kreowanie produktów turystycznych dla uczniów z wykorzystaniem potencjału turystycznego obszarów chronionych w powiecie strzyżowskim	61
Creation of Tourism Products for Students Using the Tourism Potential of Protected Areas in the County Strzyżów <i>Anna Nizioł</i>	
1.6. Obszary chronione jako czynnik rozwoju edukacji ekologicznej i turystyki w Nadleśnictwie Rymanów	71
Protected Areas as a Factor in the Development of Environmental Education and Tourism in the Forest District Rymanów <i>Monika Drozd, Marcin Obodyński, Marcin Korbecki</i>	

- 1.7. Wpływ morfologii i morfodynamiki wydm na zrównoważony rozwój turystyki a konieczność ochrony prawnej walorów naturalnych pól wydmy 81
 Impact of Dunes Morphology and Morphodynamic on Tourism Sustainable Development versus Necessity of Dunes Fields Values Legal Protection
Maciej Dłużewski

Rozdział 2

Udział obszarów chronionych w rozwoju wielofunkcyjnym gospodarki na obszarach wiejskich

- 2.1. Funkcje obszarów chronionych w rozwoju terenów wiejskich 97
 Functions of Nature Protected areas in Rural Development
Dariusz Rakowski
- 2.2. Funkcja ochronna i gospodarcza lasów na przykładzie Nadleśnictwa Lubartów 109
 Protective and Economic Function of Forests for Example the Lubartów Forestry
Leszek Gajus

Rozdział 3

Rozwój turystyki na obszarach prawnie chronionych

- 3.1. Rola turystyki aktywnej w podnoszeniu atrakcyjności obszarów chronionych na przykładzie wybranych parków narodowych 125
 The Role of Active Tourism in Enhancing the Attractiveness of Protected Areas Based on Selected National Parks
Bożena Bednarska, Agnieszka Błaszczak
- 3.2. Możliwości rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych. 137
 Possibilities of Tourism Development in Environmentally Valuable Areas
Mikołaj Jalinik
- 3.3. Znaczenie obszarów chronionych w rozwoju geoturystyki w województwie lubelskim 149
 The Significance of Protected Areas for the Development of Geotourism in Lubelskie Province
Edyta Martynowska, Justyna Warowna, Wojciech Zgłobicki
- 3.4. Walory środowiska przyrodniczego obszarów nadmorskich w Polsce i ich potencjał turystyczny na przykładzie województwa pomorskiego 159
 Values of the Natural Environment of the Coastal Areas in Poland and Their Tourist Potential the Example Pomerania Voivodship
Antoni Korowicki, Dariusz Rakowski

- 3.5. Działalność arboretum w Bolestraszcach jako komplementarny element obszarów chronionych. 175
 The Activities of Arboretum in Bolestraszyce as a Complementary Element of Protected Areas
Narczyz Piórecki, Marcin Obodyński
- 3.6. Wybrane aspekty rozwoju ruchu turystycznego w Ojcowskim Parku Narodowym 183
 Some Aspects of the Development of Tourism in the Ojcowski National Park
Joanna Hawlena
- 3.7. Rola obszarów chronionych w rozwoju ruchu turystycznego na Ukrainie . . . 195
 Role of Environmentally Protected Sites in the Development of the Tourism Movement in Ukraine
Nazar Kudla, Ivan Tofan
- 3.8. Turysta niepełnosprawny ruchowo na szlakach przyrodniczych. 205
 Tourist Physically Disabled on the Trail in Natural Areas
Elżbieta Rutkowska

Rozdział 4

Różne aspekty planowania przestrzennego i zagospodarowania turystycznego na obszarach prawnie chronionych

- 4.1. Koncepcja systemu planowania przestrzennego obszarów chronionych . . . 215
 The Concept of a System for Spatial Planning of Protected Areas
Waldemar A. Gorzym-Wilkowski
- 4.2. Planowanie przedsięwzięć inwestycyjnych na obszarach prawnie chronionych – teoria i praktyka (na przykładzie inwestycji PD Co) . . . 223
 Planning of Investment Projects on Legally Protected Areas: Theory and Practice (PD Co Investment Case Study)
Witold Wołoszyn, Mariusz Morańda
- 4.3. Planowanie przestrzeni publicznej w granicach obszaru Natura 2000 na przykładzie Leśnego Parku Uzdrawiskowego w Supraślu 235
 Planning of Public Space within the Natura 2000 on Example Health Resort Forest Park
Tomasz Grzegorz Ołdytowski, Anna Sawicka
- 4.4. Obszary chronione a turystyka na przykładzie koncepcji zagospodarowania zalewu w Majdanie Sopockim 247
 Protected Areas and Tourism as an Example of the Development Concept of Water Reservoir in Majdan Sopocki
Halina Lipińska, Anna Psiuk, Rafał Kornas, Ewa Stamirowska-Krzaczek, Wojciech Lipiński, Małgorzata Goliasz

---

4.5. Rola szlaków turystycznych w ocenie atrakcyjności turystycznej Bieszczadzkiego Parku Narodowego	259
The Role of the Hiking Trails in the Evaluation of the Tourist Attraction of the Bieszczady National Park <i>Beata Prukop, Jarosław Herbert</i>	
4.6. Program budowy dróg rowerowych wzdłuż wałów przeciwpowodziowych rzeki Wisły przepływającej przez obszary Natura 2000 w województwie lubelskim	271
The Construction of Cycle Paths Along the Flood Bank of the Vistula River on the Natura 2000 Sites in the Lublin Region <i>Stanisław Jakimiuk, Andrzej Pichla</i>	
4.7. Prawne aspekty budowlano-architektoniczne na obszarach prawnie chronionych	287
Legal Structural and Architectural Aspects in the Protected Areas <i>Michał Filipowicz, Anna Sawicka</i>	
4.8. Infrastruktura turystyczna w rejonie Parku Krajobrazowego „Dolina Dolnej Odry”	299
Tourism Infrastructure in the Lower Oder Valley Landscape Park <i>Marlena Prochorowicz</i>	
Bibliografia	311
Wykaz afiliacji autorów	337

WSTĘP

Idei ochrony przyrody można dopatrywać się w starożytności, już wtedy bowiem chroniono drzewa i gaje jako obiekty kultu religijnego. W Chinach pierwsze przepisy o ochronie lasów wydano około 4000 lat temu, a w Indiach król Asioka tego rodzaju werdykty wydał przed trzema tysiącami lat. Przykładem ciągłości inicjatyw chroniących przyrodę jest ochrona pierwotnego lasu w Górach Diamentowych w Korei, obowiązująca od XIII wieku do czasów obecnych. Wypada wspomnieć, że wiele cennych zespołów przyrodniczych przetrwało do dzisiaj, ponieważ były terenami łowieckimi władców (Puszcza Białowieska). Z początkiem XVI wieku ochronie przyrody zaczęły towarzyszyć inne cele. Za przykład może posłużyć szwajcarskie prawo z 1535 r. odnoszące się do ochrony ptaków śpiewających. Objęto je ochroną, gdyż dostrzegano w nich piękno oraz rolę w zwalczaniu szkodliwych owadów. Dekrety o ochronie lasów w roku 1671 wydał duński król Christian V oraz w roku 1705 rosyjski car Piotr I.

W Polsce za jedną z pierwszych form ochrony przyrody można uznać statut Kazimierza Wielkiego z 1347 r. dotyczący zakazu wycięcia drzew w cudzych lasach. Później sprawy te regulował Statut Warcki z roku 1423 oraz inne dokumenty o charakterze prawnym. W pełni świadomą ochroną było jednak dopiero królewskie rozporządzenie nakazujące pod koniec XVI wieku ochronę ginącego tura.

W Europie i Ameryce pierwsze obszary chronione zbliżone do form dzisiejszych zaczęły powstawać w XIX wieku. Były tworzone zarówno przez organy państwowe, jak i organizacje społeczne. Pierwszy rezerwat przyrody utworzono w roku 1805 w Danii, a pierwszy na świecie Park Narodowy Yellowstone powołano w roku 1872 w USA, w roku 1887 zaś powstały parki narodowe w Nowej Zelandii oraz Kanadzie. Pod tym względem Europa była nieco spóźniona, ponieważ pierwsze parki narodowe powstały w Szwecji dopiero w roku 1909 (Abisko, Sarek).

W omawianym okresie Polska była pod zaborami, ale mimo to w roku 1868 z inicjatywy Maksymiliana Nowickiego samorząd dzielnicowy na terenach polskich należących wówczas do Austrii wydał ustawę o ochronie kozicy zamieszkującej polskie Tatry. Dalsze działania na rzecz ochrony polskiej przyrody były związane z utworzeniem w roku 1873 Towarzystwa Tatrzańskiego. Wynika stąd, że mimo dziejowych przeciwności Polska wciąż była w czołówce państw europejskich dostrzegających wartości przyrodnicze.

Od początków XX wieku zaczęto tworzyć pierwsze organizacje i systemy prawne służące ochronie przyrody. Obecnie przeważająca część inicjatyw dotyczących ochrony przyrody pochodzi od Agendy ONZ ds. środowiska określonej w skrócie jako UNEP (Program Środowiskowy Narodów Zjednoczonych). Jako jej kluczo-

we dzieło należy określić Konwencją o bioróżnorodności biologicznej, którą utworzono i podpisano w roku 1992 podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro. Głównym założeniem tego dokumentu jest trwałe i równoważone użytkowanie globalnych zasobów przyrodniczych, co oznacza niedopuszczanie do nieodwracalnego niszczenia gatunków roślin i zwierząt oraz ekosystemów.

Według ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody formami ochrony przyrody w Polsce są: parki narodowe, rezerwy przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz ochrona gatunkowa roślin, zwierząt, grzybów. Pierwszymi podstawami prawnymi odnoszącymi się do sieci Natura 2000 są dwa akty prawne UE:

- Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (tzw. dyrektywa ptasia – Obszary Specjalnej Ochrony);
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. dyrektywa siedliskowa – Specjalne Obszary Ochrony).

Wspomniane dokumenty zawierają szczegółowe cele, ale metody ich osiągnięcia każde państwo opracowuje we własnym zakresie.

Większość wyżej wymienionych obszarów chronionych jest związana z monofunkcyjnymi obszarami wiejskimi, gdzie brakuje miejsc pracy, stąd należy dostrzegać nie tylko potrzebę, lecz konieczność przestrzegania zasad rozwoju zrównoważonego, który jest różnie definiowany, a najkrócej można go określić jako rozwój społeczno-gospodarczy zharmonizowany ze środowiskiem przyrodniczym.

Dobrym przykładem jest gospodarka prowadzona przez przedsiębiorstwo „Lasy Państwowe”. Nie dotyczy ona jednak wszystkich obszarów prawnie chronionych. Zdecydowanie najlepszym, synchronicznym do cytowanej wyżej gospodarki, jest gospodarka turystyczna, a szczególnie jej rodzaje, takie jak turystyka krajoznawcza i turystyka edukacyjna. Na wielu obszarach chronionych występują liczne walory antropogeniczne, stąd można także realizować turystykę kulturową. Nie można również zapominać o ekoturystyce i rekreacji, z którymi powinien być związany każdy rozwój turystyki. Praktycznie w dobrze opracowanych produktach turystycznych wymienione rodzaje turystyki mogą znakomicie ze sobą współgrać i przynosić korzyści finansowe oraz edukacyjno-wychowawcze szerokim kręgom społecznym. Bardzo ważnym zagadnieniem jest dostrzeżenie potrzeby partycypacji miejscowej społeczności w zyskach z istnienia obszarów chronionych udostępnianych w celach turystycznych.

Mówiąc o turystyce edukacyjnej lub ogólnie o edukacji, najczęściej myśli się o dzieciach i młodzieży, tymczasem coraz powszechniejsze stają się różne formy edukacji starszego pokolenia. Przykładem są masowo powstające uniwersytety III wieku. Warto jednak skupić się na młodej generacji, która w wyniku wielu zło-

zonych zjawisk społecznych jest coraz słabiej wyedukowana od strony praktycznej, ma kłopoty z uzyskaniem odpowiedniego wychowania oraz jest bardziej chorowita, zażywa bowiem mało ruchu i niewiele wie o zdrowym stylu życia. Podczas wyjazdów edukacyjnych związanych z obszarami prawnie chronionymi można realizować wiele celów edukacyjnych i wychowawczych, a zatem:

- łączyć wiedzę zdobytą w szkole z praktyką i nabywaniem umiejętności;
- rozwijać umiejętności obserwacji otoczenia i rozumienia zjawisk przyczynowo-skutkowych;
- kształtować umiejętności prawidłowego korzystania z walorów środowiska;
- poznawać sposoby aktywnego wypoczynku;
- kształtować osobowość dzięki ukazywaniu wartości wynikających z przebywania w świecie przyrody i kultury oraz tworzyć postawy do przyjęcia zdrowego stylu życia;
- budować wrażliwość i poczucie piękna oraz rozwoju emocjonalnego;
- kreować kulturę bycia, kulturę postaw otwartych na współdziałanie w ramach grupy;
- kształtować patriotyzm dzięki poznawaniu regionu i kraju.

Realizacja powyżej zarysowanych celów przez turystykę edukacyjną może przynieść nie tylko duże korzyści społeczne, lecz także trudne do wyliczenia, a jednak ogromne korzyści materialne, człowiek dobrze wyedukowany i wychowany jest bowiem nieocenionym skarbem zarówno dla gospodarki, jak i własnej ojczyzny.

Na zakończenie warto wspomnieć, że ochrona przyrody i turystyka edukacyjna realizowane niezgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju nacechowane są wieloma dysfunkcjami. Do najczęściej spotykanych błędów w ochronie przyrody należy zbyt statyczne jej traktowanie, tymczasem przyrodę cechuje dynamizm, gatunki i ekosystemy nie są wieczne i obowiązuje zjawisko sukcesji. Trzeba więc ogromnej wiedzy, ażeby dobrze pojmować świat przyrody i działania należące do niej człowieka. Można nieskromnie przypuszczać, że ta monografia chociażby w małym stopniu zarysuje istniejące problemy i przedstawi korzyści związane z obszarami chronionymi oraz przybliży wypracowanie konsensusu między zachowaniem walorów przyrodniczych a potrzebami lokalnych społeczeństw.

prof. dr hab. Bogusław Sawicki
prof. dr hab. Marian Harasimiuk

Rozdział

1

ROLA OBSZARÓW
CHRONIONYCH W ROZWOJU
EDUKACJI I TURYSTYKI